

Ружица Кијевчанин*

**Приказ књиге: Јелена Вучковић, „МЕДИЈСКО ПРАВО“,
Медивест, Ниш, 2019.**

Књига са наведеним називом је резултат дугогодишњег рада професорке уставног права, др Јелене Вучковић. Са њеном посвећеношћу, стручношћу и професионализмом су, пре свега, упознати студенти Крагујевачког Правног факултета. Ауторкин приступ послу и жеља за буђењем нових интересовања код младих људи, изнедрио је поменути монографију која се користи као уџбеник обавезног предмета на мастер студијама. Материја која је обухваћена уџбеником се бави медијском сценом савременог друштва, како на националном, тако и на глобалном нивоу. Др Вучковић испитује границе остваривања основних, уставом загарантованих људских права и слобода, а њихова свакодневна кршења представља кроз анализу практичних случајева. Ауторка је књигу започела од уставних и неприкосновених права, сагледавајући и обрађујући једну конкретну сферу савременог живота и заокружујући је у нову, још увек недовољно формирану и истражену грану права, па је значај ове књиге утолико већи. Анализа медијског законодавства и питања која су данас од непроцењивог значаја, попут положаја новинара, заштите личних података и приватности уопште, са једне стране, али и задовољавање јавног интереса, са друге стране, су само нека од питања која су обухваћена «Медијским правом». У овом раду врши се приказ трећег измењеног и допуњеног издања књиге «Медијско право», а новине ћемо хронолошким редом анализирати, уз осврт на претходна издања.

Књига је састављена из седам делова. Почетно излагање носи назив «Медијско право», и у оквиру њега ауторка је превасходно дефинисала појам и предмет медијског права, осврћући се на историјски развој, у циљу потпуног приближавања читаоцима нових појмова. У оквиру првог дела представљена су и начела медијског права, као водиле за нормативну разраду ове области, а потом се надовезују и наслови о изворима и развоју медијског законодавства у нашој држави. Ауторка медијско право дефинише као „систем правних, али и етичких (моралних) норми, којима се регулишу медији и друштвени односи у вези са медијима, а чији је циљ да правно регулише производњу и дистрибуцију медијских садржаја.“¹ Фундаментална медијска права и слобода на којима почивају сва демократска друштва су слобода изражавања и слобода јавног информисања. Професорка Вучковић већ на почетку наглашава њихову

* Сарадник у настави Правног факултета Универзитета у Крагујевцу,
ruzicakijevcanin@yahoo.com

¹ Ј. Вучковић, *Медијско право*, Ниш, 2019, 7.

важност, да би им касније посветила цело поглавље књиге и детаљно их обрадила. Историја медијског права је сагледана кроз две фазе: традиционална и савремена.² Традиционалну фазу карактерише контрола и ограничавање медија од стране државе, и она је приближена читаоцима кроз постепену анализу Старог, Средњег и Новог века. Савремена фаза се огледа кроз настојање да се медији заштите од државе и осталих центара моћи, и то кроз подвођење ове материја под правну регулативу. У оквиру ње се диференцирају фазе развоја ове гране права, од настанка, па до данас. Такође, ауторка овде наводи међународне, регионалне и националне изворе медијског права који су послужили као основ разградње и напретка медијског права, остављајући најзначајнији печат и повезујући сва друштва на планети у неколико тачака. Прву главу новог издања књиге карактерише почетна основа свих подналова, па је допуна садржаја уочљива једино у делу који се односи на развој медија. Ауторка је додала још једну фазу у савременом развоју медија, која се односи на појаву дигиталних медија и потребу за њиховим правним уоквиравањем.

Друга глава је насловљена „Медији“ и у њој је ауторка подробно објаснила овај појам, његов значај, врсте, слободу и ограничења, итд. „Под појмом *медиј* (medium) подразумева се свако средство или начин помоћу кога се преносе информације. Медиј је посредник између оног ко информацију шаље (комуникатор) и оног ко је прима (реципијент).“³ Поред своје дефиниције, професорка Вучковић наводи и законско одређење медија којим се на прецизан начин, таксативним навођењем представља овај појам. Следећа питања која су анализирана јесу врсте медија, медијски плурализам, али и сам значај и улога медија у данашњем друштву. Значајан поднаслов у овом делу монографије тиче се медија и људских права, у коме су два основна, уставом загарантована: право на обавештеност и слобода медија. Наведена права су у нераскидивој и условној вези са правом на јавно информисање, а свако од њих је сложено и сублимира мноштво других права и слобода, па је професорка већ у наредном наслову већи број страна резервисала за слободу медија, у оквиру које је објаснила појам, садржину, као и њене уставне гаранције и ограничења, посебну пажњу посвећујући цензури, као најчешћем облику ограничења слободе. Уставом су прописана и следећа права: право на исправку неистините, непотпуне или нетачно пренете информације, право на одговор на објављену информацију, као и право на заштиту података о личности, али ће она бити предмет анализе у наредним главама. У овој глави, ауторка пише и о јавном интересу, као и о начинима на који га држава остварује, али и власништву медија и пројектном финансирању од стране државе, аутономне покрајине или локалне самоуправе. Медијске услуге су дефинисане као „аудио и/или визуелне услуге пружања аудио-визуелних програмских садржаја неограниченом броју корисника, путем електронских комуникационих мрежа, са уређивачком

² *Ibid.*, 9.

³ *Ibid.*, 37.

одговорношћу пружаоца услуге“.⁴ О начинима пружања услуга, врсти, условима под којима је пласирање робе дозвољено, али и о медијској концентрацији, транспарентности и плурализму, нарочито о заштити, писано је у остатку главе. Допуна претходног издања књиге се уочава и у другој глави, а посебну пажњу привлачи ново обрађено питање - власништво и приватизација медија, док је пројектном финансирању медија значајно посвећен простор, за разлику од његове претходне обраде када је било само поменуто кроз дефиницију.

Трећи део монографије је означен „Субјекти медијског права“, а први поднаслов је посвећен Регулаторном телу за електронске медије, као самосталној и независној регулаторној организацији, која је основана са циљем унапређивања квалитета и разноврсности медијских услуга, заштити и развоју медијских права и слобода и очувању јавног интереса. Она за свој рад одговара Народној скупштини, која бира чланове њеног органа, односно Савета. Професорка Вучковић указује на значај овог тела кроз прецизну обраду његових надлежности, начина финансирања, рада, итд. Следећи поднаслов се односи на пружаоце медијских услуга, а то је „физичко или правно лице које има уређивачку одговорност за избор аудио-визуелног садржаја медијске услуге и које одређује начин организације садржаја“.⁵ У даљем тексту, ауторка таксативно наводи опште обавезе које пружалац услуге има у односу на свој програмски садржај, али и посебне, тј. обавезе које се не постављају свакодневно као изазов. Такође, читалачка публика је прецизно упозната са питањем ко и на који начин може пружати медијске услуге: 1) без претходно прибављеног одобрења или дозволе, 2) на основу одобрења или 3) на основу дозволе. Евидентан је велики труд и перфекционизам који је професорка Вучковић утиснула у свој рад, а он испливава управо кроз студиозан начин слагања информација, где се увиђа тежња да се читаоцима поставе елементарна знања, а потом прошире подробнијим залажењем у материју. Следеће питање које припада овој глави се односи на издавача медија, на његово одређивање, као и набрајање обавеза које су у његовом делокругу. Ауторка посебну пажњу посвећује поднаслову „Уредник медија и новинари“, као питању које је постало врло актуелно последњих година и деценија. Новинарска професија, правни положај новинара, њихова права и обавезе, новинарска етика, као допуна законских прописа моралним, људским принципима, односи између новинара и уредника, оператор за дистрибуцију медијских услуга, медијска саморегулација, као и заштита новинара и притисци на медије прожети случајевима из праксе, питања су без чије се регулативе не може замислити данашњица и која су обрађена тако да буде интересовање и мотивацију читаоца да анализирају појединачно сваку наведену тезу. „Новинарство је професија, која се бави прикупљањем, писањем и објављивањем информација за медије и

⁴ *Ibid.*, 72.

⁵ Закон о електронским медијима, *Сл. гласник РС*, 83/2014.

њу врше новинари. Новинари се деле на новинаре писце и на новинаре уреднике.⁶ Први обично прикупљају и пишу информације у облику текста, док други обављају посао који претходи раду новинара или се настављају на њега. Најважнији извори на којима почива новинарска делатност, али и сигурност јесу Закон о јавном информисању и медијима, у којем су прецизно наведена права и дужности новинара, као и два кодекса: Кодекс новинара Србије и Етички кодекс електронских медија, у којима се као примарни принцип наводи начело истине и обавеза новинара да истинито, непристрасно и благовремено извештавају јавност. Ипак, стање у пракси често не прати прописе, па постоји велики број прекршаја закона и новинарских кодекса, како од стране медија, тако и од стране лица која физички и психички нападају новинаре, а неретко се дешава да насиља ескалирају у убиства. Професорка Вучковић се у овој глави осврнула и на јавни сервис, одговарајући на питање његове организације, надлежности, начела која га карактеришу, али и положаја на медијском тржишту. У претходном издању Медијског права у неким деловима је сажетије изложена материју из ове главе, док су неке теме своје место обезбедиле у поднасловима. Значајнија промена коју доноси ово издање монографије тиче се изостављања засебног обрађивања утицаја технологије на јавни медијски сервис и његов опстанак уопште, јер су ове информације неприметно подељене на другим местима.

Четврта глава носи назив „Пружање медијских услуга“. Ауторка је у њој обрадила актуелна питања која изазивају пажњу стручне јавности, али и лаика. Она је најпре дефинисала појам „импресум“ као скуп основних података о медију, али је и таксативно навела који подаци чине импресум, а који скраћени импресум. Такође, професорка је објаснила дискриминацију медија и поступак заштите издавача медија чија је дистрибуција медија обустављена. Говор мржње и право приватности су изложени у овом делу. Говор мржње је изричито забрањен у медијима Законом о јавном информисању и медијима, али и другим законима, док је у Устав Републике Србије то учињено на посредан начин, гарантујући слободу изражавања мишљења и прописујући услове под којима се она може ограничити. Професорка Вучковић наводи ситуације у којима ће се сматрати да не постоји прекршена забрана говора мржње, али и тужбу, као правно средство које је на располагању уколико дође до говора мржње. Ауторка дефинише и право приватности, и то као постојање опште забране објављивања информација из приватног живота. Ипак, то се може учинити само уз пристанак лица, или без пристанка у законом предвиђеним случајевима. Такви случајеви су детаљно објашњени, баш као и средства која наш правни поредак оставља на располагање уколико дође до повреде овог права. Новина коју је са собом донело последње издање јесте анализа заштите података о личности, што је логичан след научног истраживања, јер се последњих година уочава тренд дељења личних података на интернету, као

⁶ Ј. Вучковић, *op.cit.*, 99. и 101.

последнице праћења нових друштвених вредности и начина живота. Устав Републике Србије из 2006. године јемчи заштиту података о личности, која се ближе одређивала Законом о заштити података личности из 2008. године, а сада истоименим законом донетим 2018. године. „Лични податак је свака информација која се односи на идентификовано физичко лице или физичко лице које се може идентификовати.“⁷ Ауторка је пажљиво изложила основне принципе на којима почива обрада личних података, правне основе за обраду података, права грађана у овој области, као и ограничења заштите личних података. Последњи наслов који припада овом делу односи се на медијско оглашавање и спонзорство, коме је поклоњена нарочита пажња и које је сагледано са више аспеката. Тако, ауторка је започела ово питање са дефинисањем наведених појмова, навођењем врста медијског оглашавања, а уз то и предности, односно недостатке сваког од њих, набрајањем и образлагањем начела оглашавања, врста, начина и облика оглашавања, ограничења оглашавања и правна средства уколико дође до кршења правила оглашавања. Сродна питања су предмет анализе и у области спонзорства.

Пети део «Медијског права» је «Одговор на информацију и исправка информације» и у оквиру њега ауторка се позабавила правом на одговор и исправку објављене информације, као и поступком који се води зарад остваривања наведених права, односно заштите у случају његовог кршења. Она је ову главу позитивноправно анализира, заокружујући је теоријско-доктринарним платном и суверено износећи свој став у више наврата, посебно на недореченим местима која захтевају ближа појашњења или нова решења.

Шеста глава је именована „Контрола и одговорност“ и њен садржај се тиче питања које се поставља приликом савесног и законитог обављања сваке делатности. Значај и улога медија опредељују нас пре за употребу синтагме медијске власти, него професије у оквиру медија. Стога, постављање питања одговорности и контроле над пружаоцима медијских услуга је неопходно. Ауторка је, ослањајући се на прописе, приближила и објаснила права, дужности, поступак, санкције, али и карактеристичне термине из ове области. Један од таквих је *дужност новинарске пажње* за који професорка правилно констатује да је његово значење да су новинар и уредник медија дужни да пре објављивања сваке информације, која садржи податке о одређеном догађају, појави или личности, провере информацију која се треба објавити.⁸ Провера подразумева утврђивање порекла, истинитости и потпуности информације.

Последња глава носи назив „Слободан приступ информацијама од јавног значаја“, па сам наслов наводи на закључак да је у њему изложена материју која се тиче права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, почев од његовог значаја, појма, правне регулативе, до заштите. Право на слободан приступ информацијама је фундаментално људско право и услов постојања

⁷ *Ibid.*, 148.

⁸ *Ibid.*, 198.

демократског друштва. Ово право можемо дефинисати као право сваког лица да од органа јавних овлашћења добије информације од јавног интереса. У зависности да ли је интерес оправдан или не, одредиће се и могућност остваривања овог права. „Информација од јавног значаја јесте свака информација којом располаже орган јавне власти, а која је настала у раду или у вези са радом органа јавне власти, садржана у одређеном документу, и при томе се односи на све оно о чему јавност има оправдани интерес да зна.“⁹ У нашој држави, наведено право свој основ налази како у закону, тако и у уставу. Ауторка је правну регулативу, баш као и сва кључна питања у књизи, сагледала компаративно, служећи се богатом страном литературом у виду уџбеника, устава, конвенција, закона, судских одлука. На овај начин, професорка је свеобухватно сагледавала материју медијског права и читаоцима омогућила хронолошко упознавање са материјом и попуњавање свих празнина које би могле да изазову питања и нејасноће. Поступак за остваривања права на слободан приступ информацијама је првостепен и води се пред органом јавне власти. Уколико се јави потреба за заштитом права, она се може обезбедити на два начина, и то вођењем поступка пред Повереником за информације од јавног значаја или пред Управним судом (управни спор). Поред управно судске заштите, тражиоцу информације стоји на располагању и заштита права у прекршајном поступку, као и у парничном поступку, због накнаде штете. Последње три дела садржаја нису претрпела неке значајније измене.

На крају монографије, ауторка наводи литературу коју је користила приликом уобличавања „Медијског права“. Позитиван утисак оставља коришћење многобројног домаћег, али и страног штива, што ауторку чини једним од најеминентнијих познавалаца медијског права на нашим просторима. Ауторку одликују прецизни ставови, јасан, концизан и препознатљив стил писања. Она материју прилагођава различитим читаоцима, чинећи је пријемчивом и једноставном, одржавајући пажњу и изазивајући интересовање за наставком читања, али и придруживањем у проучавању ове области. Све ово чини ауторку и једним од најцитиранијих аутора у овој грани права.

⁹ Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Сл. гласник РС*, бр. 120/04